Мавзу: Билиш фалсафаси (Гносеология)

А.С.Равшанов

Режа:

1. Билиш ва билим – фалсафий таҳлил мавзуи.
2. Инсон билишининг асосий босқичлари. Билишнинг объекти ва субъекти.
3. Илмий билишнинг моҳияти ва усуллари. Метод, назария ва методология.

«Гносеология»

- **«Гносеология»** - соф фалсафий категория. Унинг номи юнонча **gnosis** – билим, илм ва **logos** – таълимот, фан сўзларидан келиб чиққан. Сўзма-сўз маъноси - «билиш ҳақидаги таълимот (фан)», «онг ҳақидаги таълимот (фан)»

Гносеология фанида ўрганилади

- инсоннинг дунёни билиш имконияти
- инсоннинг ўзликни англаш жараёни
- билишнинг билмасликдан билим сари юксалиши
- билимлар табиати ва уларда акс этувчи нарсаларнинг ўзаро нисбати

Гносеологиянинг асосий муаммоси бизнинг барча билимларимиз тажрибада синалганми? деган «оддий» масалани ечишдан иборат

Фалсафада идрок этиш

перцепция
(лот.«perception» - идрок этиш) ўзини қуршаган дунёдаги нарсалар ва ҳодисаларни сезгилар орқали идрок этиш

апперцепция

борлиқни ақл билан англаш, билиш, уларни ғояларда ифодалаш

ДУНЁНИ БИЛИШ МУМКИН-МИ?

Оптимистлар дунёни билиш мумкинлигини таъкидлайдилар

Агностиклар, аксинча, буни рад этадилар

Скептиклар билимнинг ҳақиқийлигига шубҳа қиладилар

ГНОСЕОЛОГИЯДА БИЛИМ ТАЛҚИНИ
S - Субъект - P - Предмет

ҳақиқийлик (мувофиқлик)
шарти – «агар P ҳақиқий бўлса,
у ҳолда S P ни билади»

ишончлилик (эътиқод, мақбуллик)
шарти – «агар S P ни билса,
у ҳолда S P га ишонади (унинг мавжудлигига
эътиқоди комил бўлади)

асослилик шарти
«S P ни билади, баштари у ўзининг P га
бўлган ишончини асослаб
бера олса»

**БИЛИМ – БУ ҲАҚИҚАТГА МОС
ВА АСОСЛАНГАН ИШОНЧДИР**

ОЛАМНИ АНГЛАШ, ЎЗЛАШТИРИШ УСУЛЛАРИ

моддий-техникавий – тирикчилик воситаларини ишлаб чиқариш, меҳнат, амалиёт

маънавий (идеал) – субъект ва объектнинг билишга доир муносабатлари улар ўртасидаги кўп сонли муносабатларнинг биридир

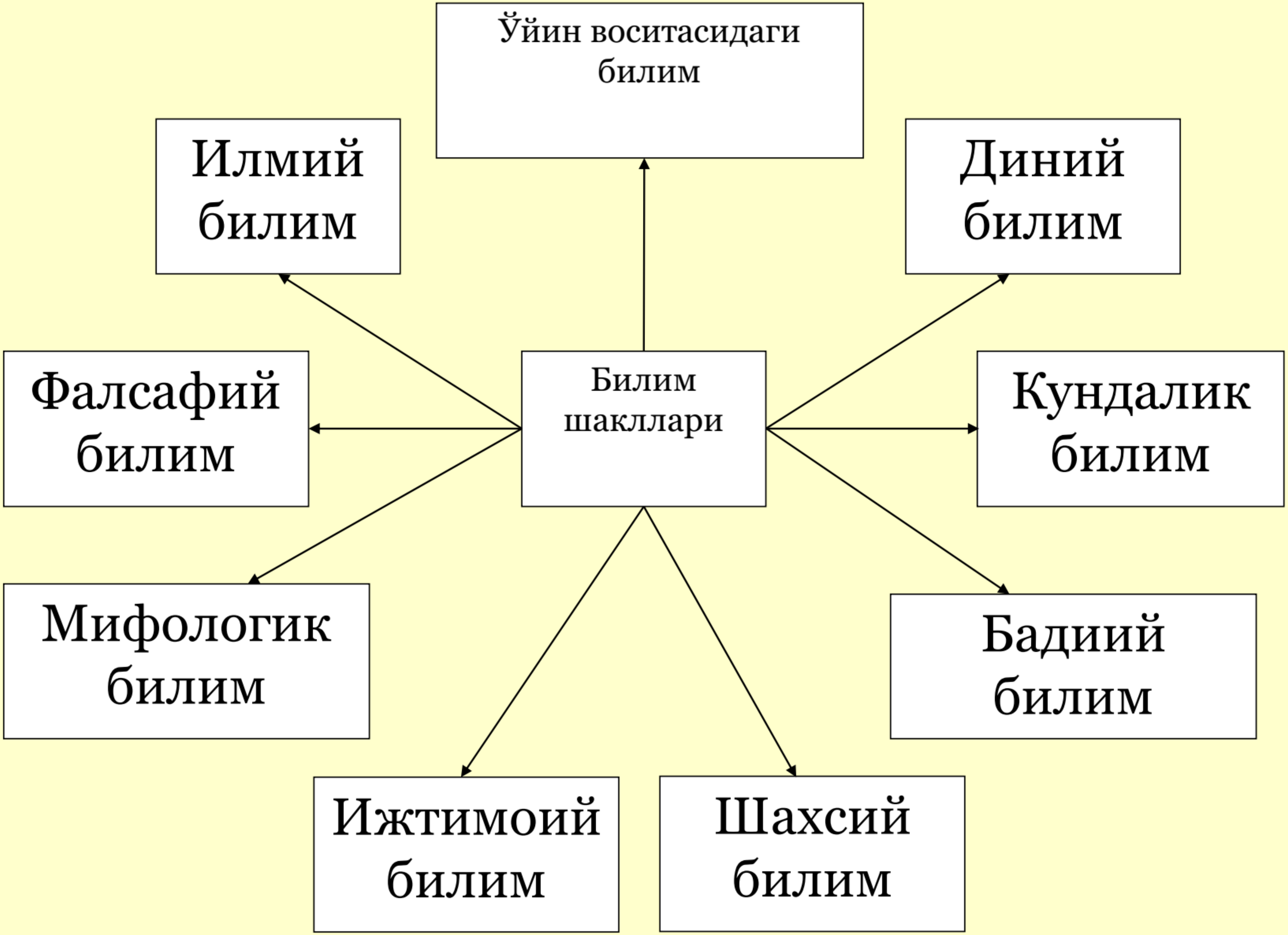
Ўйин воситасидаги билим
Илмий билим
Диний билим
Фалсафий билим
Билим шакллари
Кундалик билим
Мифологик билим
Бадиий билим
Ижтимоий билим
Шахсий билим

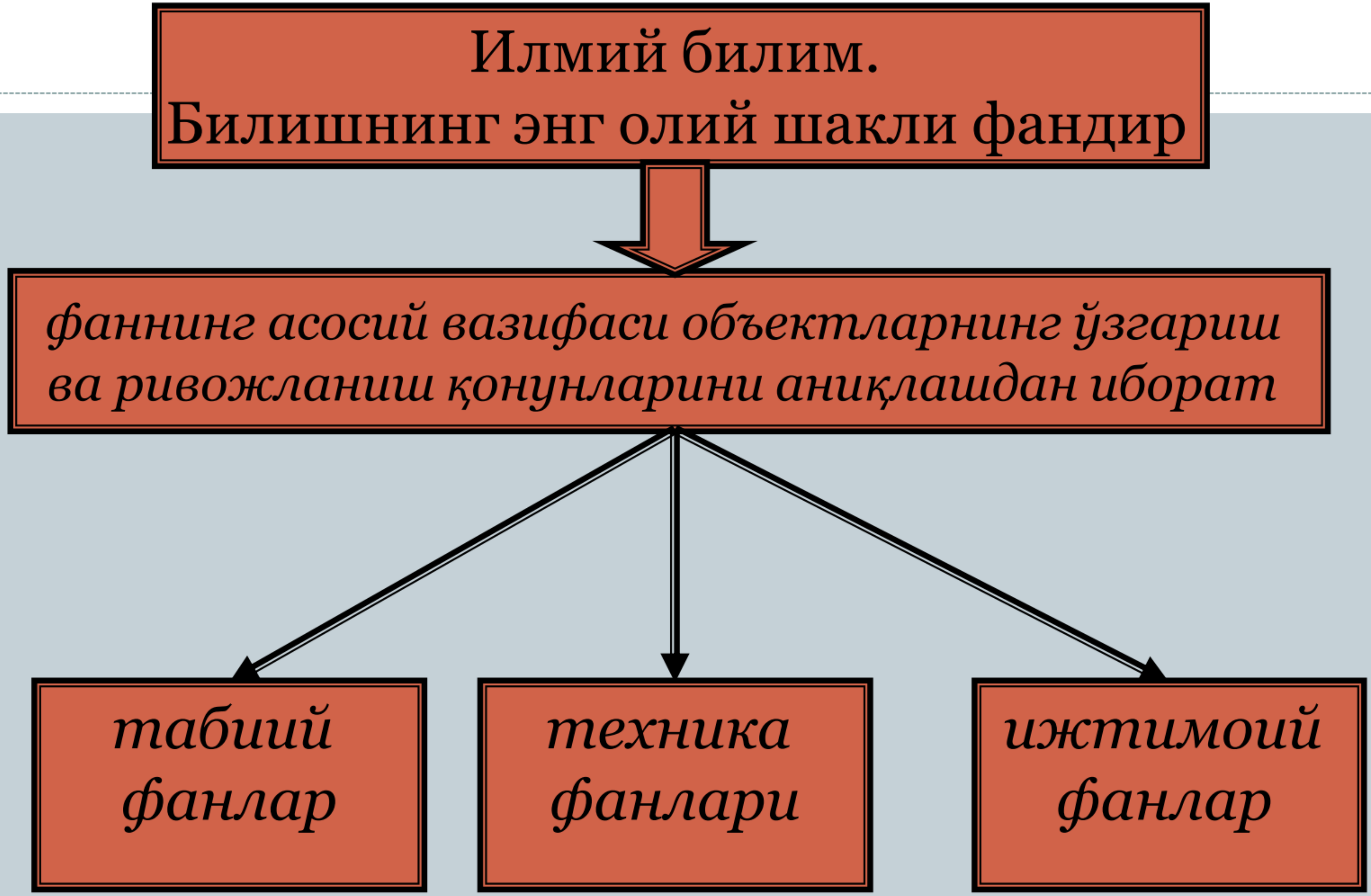
Илмий билим.
Билишнинг энг олий шакли фандир
фаннинг асосий вазифаси объектларнинг ўзгариш ва ривожланиш қонунларини аниқлашдан иборат
табиий фанлар
техника фанлари
ижтимоий фанлар

ИЛМИЙ БИЛИШ СТРУКТУРАСИ

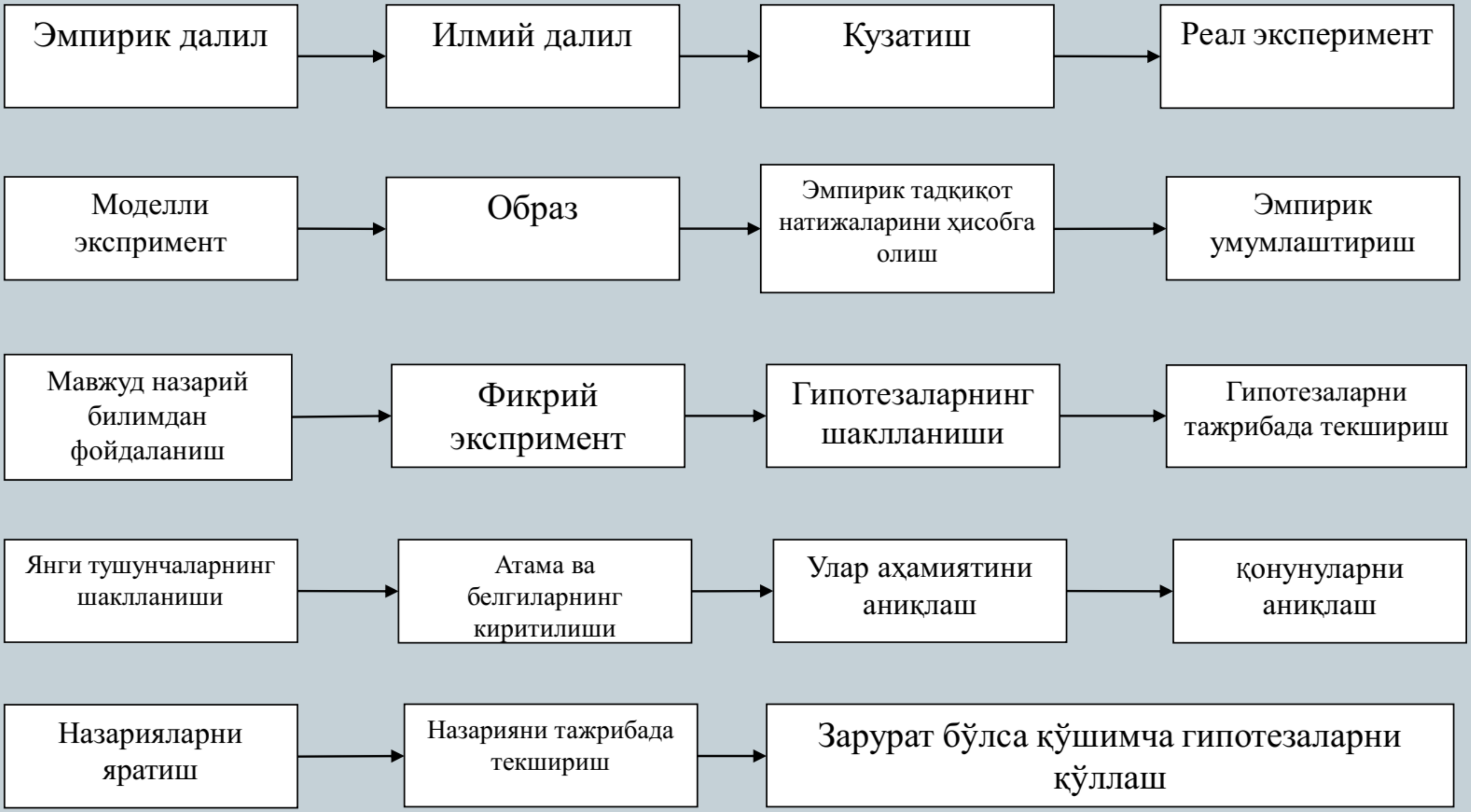

М.Полани. *Шахсий билим* концепцияси – англаш мумкин бўлган нарсаларни фаол ўзлаштириш, алоҳида маҳорат ва алоҳида воситаларни талаб қилувчи ҳаракат.

Шахсий билим.

Ижтимоий билим

асосан ўзи ўрганаётган борлиқнинг сифат томонини тавсифлашга қараб мўлжал олади. ҳодисалар сифат ва хусусийлик нуқтаи назаридан ўрганилади

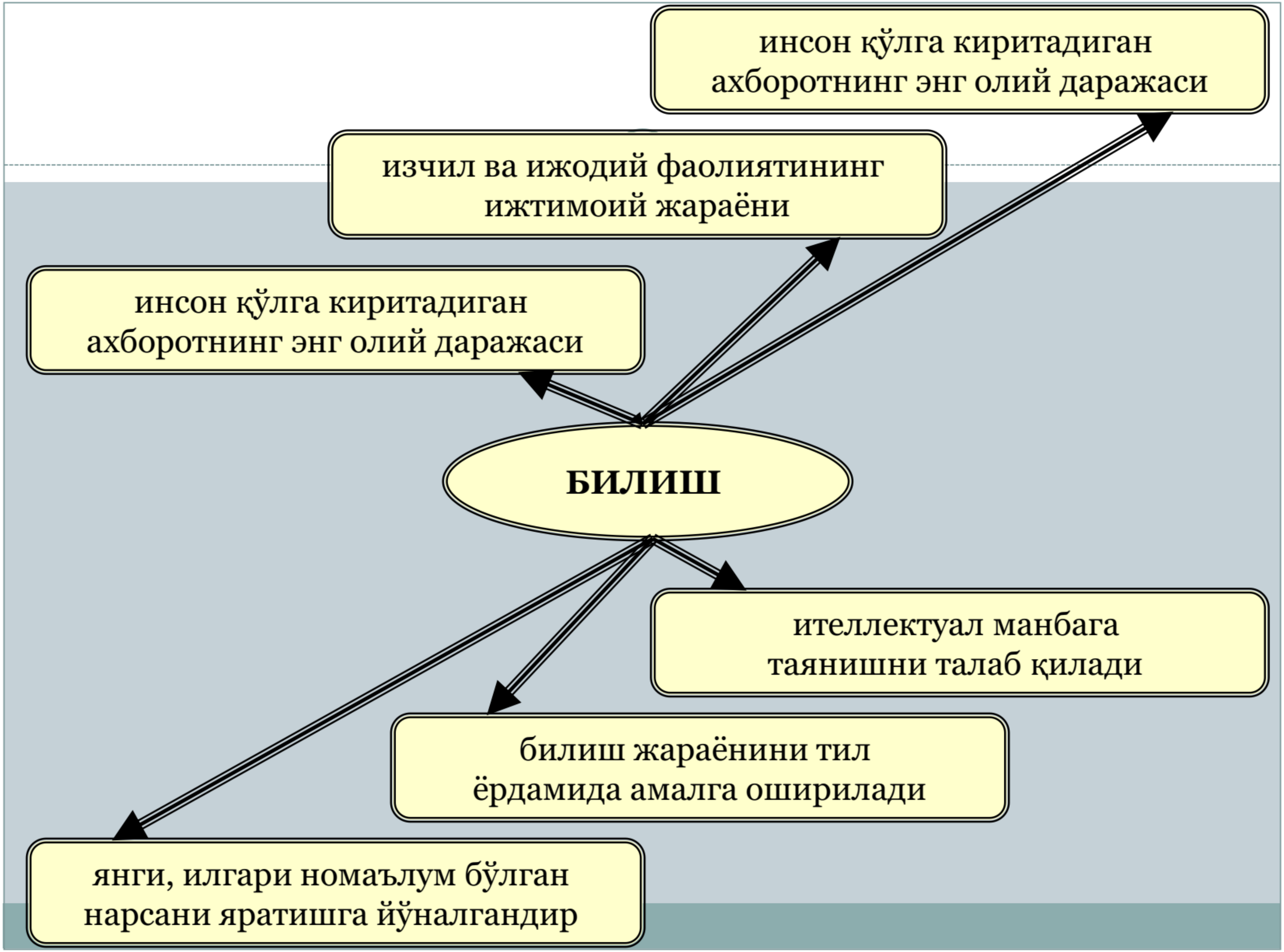
инсон қўлга киритадиган ахборотнинг энг олий даражаси
изчил ва ижодий фаолиятининг ижтимоий жараёни
инсон қўлга киритадиган ахборотнинг энг олий даражаси
БИЛИШ
ителлектуал манбага таянишни талаб қилади
билиш жараёнини тил ёрдамида амалга оширилади
янги, илгари номаълум бўлган нарсани яратишга йўналгандир

Билишнинг тузилиши

Билувчи субъект - одам-мавжудот у одамзод тажрибасидаги билишнинг усулларини жамиятнинг бутунлигича, билишнинг натижаларини кўтариб юрувчи моддий ва маънавий маданият бойликларини ўрганган

Ҳақиқат - объектни субъект томонидан адекват акс эттиришдир.

Билиш объекти – ташқи олам (бутун турли-туманлиги билан), ташқи оламнинг билиш жараёнига, субъектнинг билиш жараёнига таъсири

Янглишиши – ташқи оламни субъект томонидан янглиш, бузилган, ҳақиқатга зид бўлган ҳолда ёлғон, адекват бўлмаган ҳолда акс этиш

Амалиёт – ташқи оламни ва одамнинг ўзини ўрганиш ва ўзлаштириш учун қиладиган конкрет фаолияти

Баҳолаш – ташқи оламни субъект томонидан категория, қонун, тушунча, олдинги қадриятларга таянган ҳолда мантииқан тушуниш

Амалиётнинг асосий турлари

- Моддий ишлаб чиқариш
- Илмий эксперимент
- Бошқарув фаолияти

Амалиёт вазифаси

- Ҳақиқат ылчови былади
- Билишнинг асоси ҳисобланади
- Билишнинг натижасидир

Хиссий билиш – хиссиётларга таяниб, ҳақиқатни мантииғига асосланади

Рационал билиш онгга, унинг мустақил фаолиятига асосланади

Рационал билишга энг яқин интуитив билишдир, унда ҳақиқат мустақил равишда, онгдан ташқарида дуч келади

ХУЛОСА

1. Билиш доимо қандайдир янги, илгари номаълум бўлган нарсани яратишга йўналган ижоддир. Ижоднинг бош мезони (кўрсаткичи) – олинган натижаларнинг янгилиги ва ижтимоий аҳамиятга эга эканлиги. У жуда катта ақлий ва жисмоний ҳаракат («ижод машаққатлари» деб бежиз айтмайдилар), баъзан фуқаролик жасорати ва ҳатто жонбозлик талаб қилади.

2. Шундай қилиб, инсоннинг билиши ривожланиб борувчи, фаол жараёндир. Бу, аввало,жамиятда янги эҳтиёжларнинг туғилиши, тегишли равишда амалиётнинг ривожланиши ва такомиллашуви билан белгиланади.

3. Айни шу сабабли билиш «мангу ҳаракат, қарама-қаршиликларнинг юзага келиши ва уларнинг ечилиши жараёни» деб қаралиши лозим.

4. Билиш жараёнининг ички мантиғи (изчиллиги) қандай?